

Лекція №5

Світові релігії.

Як вже було показано вище, ідентифікатором релігії виступає віра, адже саме вона допомагає нам еволюційно усвідомити як постулати релігійного віровчення, так і поступ, розвиток чи деградацію особистості, індивідуальності і винятковості людини як Божого творіння.

Відтак саме світові релігії виступають яскравими представниками і за завершальним етапом в еволюції розвитку релігійних віровчень, адже їхнє постання та існування уможливлено і невіддільне від властивостей тієї чи іншої національної культури чи етнокультури, які не лише тісно пов'язані з релігійністю народів, але є носіями і виразниками віровчення певної релігії. Є три представники світових релігій: християнство, буддизм і іслам. Іудаїзм будемо розглядати окремо як «прамонотеїзм», тобто релігію, що пройшла індивідуальний розвиток без впливів етнічних чи національних віровчень сусідніх народів і яка зберегла свою ідентичність.

Оскільки християнство рахується хронологічно другою за часом виникнення світовою релігією, адже найдавнішим документом християнства є Апокаліпсис («Об'явлення св. Івана Богослова»), який датується другою половиною 68 р., то є всі підстави стверджувати, що християнство виникло у середині I ст. серед євреїв, а тому доцільно спочатку розглянути буддизм, який є: „...найдавніша універсальна світова релігія, яка є спільним релігійним компонентом різних цивілізацій Сходу – від Індії до Японії... Буддизм вважається «ключем до східної душі», без буддизму неможливо зрозуміти особливостей культур і мислення багатьох східних народів. Сформувавшись в Індії в середині I ст. до н.е., буддизм поширився далеко за межі своєї батьківщини по усій південній, південно-східній, східній і центральній Азії аж до Бурятії і Туви (регіони Росії) на півночі”. (Згідно тверджень А.М. Колодного, буддизм виник у сер. I тис. до н.е.).

Як ми говорили: ідентифікатором релігії є віра, тобто потрібно розглянути причини, фактори формування віровчення і встановлення даної релігії, як і її напрямків.

Буддизм виник як релігія у зв'язку із негативним ставленням до брахманізму – релігійної системи стародавньої Індії; головний принцип сприйняття – обожнювання природи. Більшість богів пантеону Вед уособлюють окремі природні явища та стихії. Ці боги поділяються на земних, небесних і атмосферних. Богам-девам протистоять демонічні істоти – асури, пані, даса та ін. Першоосновою світу і діючих у ньому законів, універсальним принципом Всесвіту, якому підкоряються боги і люди, є Ріта (Rta).

Як бачимо, брахманізм є представником політеїстичною релігії, яка відіграла елітарну роль в суспільстві. Буддизм відкинув брахманське вчення про сакральність (святість і незмінність) варно-кастової системи (поділ індійського суспільства на елітарні варни (стани) – брахманів, кшатріїв, вайш'їв і безправних рабів та безземельних селян – шудрів), вийшовши за межі варно-кастового поділу. Тобто тут йдеться про відкинення священних Вед (найдавніша пам'ятка індійської релігійної літератури. Вважається, що священне знання Вед прийшло з духовного світу, від верховного Бога-Особи. Воно існувало і на початку Творіння і передавалось із покоління в покоління усно. І тільки десь 5 тис. років тому, коли життя людей почало укорочуватись, а розум і пам'ять слабнути, В'ясадева (сімнадцята аватара Крішні) записав Веди на санскриті – найдавнішій мові Землі).

Незважаючи на те, що брахманізм виступає як політеїстична релігія, все ж в ньому йде мова про «Бога-Особу», тобто зародки чи залишки в свідомості представників цієї релігії знань про існування якогось єдиного бога.

Сам буддизм є релігією пошуку порятунку чи «просвітлення» без Бога. У буддизмі немає Бога-Творця світу, відсутнє вчення про створення Богом світу (креаціонізм), про кінець світу (есхатологія). За будистським вченням світ існує вічно і йому не буде кінця. Сансара – постійний кругообіг усього, що існує у світі, постійний ланцюг перевтілень (смертей – народжень). Головне в буддизмі – вийти із сансари і досягти нирвани. А нирвана – це не смерть, адже в даній релігії заперечується й вона. Цей стан охарактеризовується як «вища мета», «вище блаженство», «вище щастя».

Еволюція релігійного віровчення буддизму пройшла цілий ряд стадій:

а) хінаяна («мала колісниця») – філософський початковий буддизм, який сповідує вузький шлях спасіння; нірвани може досягти лише вузьке коло осіб – ченці; хінаяна рішуче вимагає відмови від усього мирського; Будда виступає тут як людина виключно моральної чесноти, великий вчитель, який вказує іншим шлях до спасіння; буддистський ідеал звільнення набув у хінаяні форми переважно особистого вдосконалення, незалежно від будь-яких зовнішніх умов – ідеал архату; архат («достойний») – істота, яка досягла звільнення (нірвани) від ланцюга перероджень (сансари); хінаяна розвинула вчення про дхарму; поширення як вчення хінаяни відбулося за царя Ашоки в III ст.. до н.е.;

б) махаяна («велика колісниця») – першим значним відгалуженням у початковому буддизмі була течія махасангхиків («велика громада»), що виникла в IV ст. до н.е., яка, в свою чергу поділялась на самостійні школи – локкаторавадінів, праджнаптивадів і кайтіанів; з її середовища пізніше виникло вчення, що до поч. I ст. н.е. перетворилось у самостійний напрям у буддизмі – махаяна – широкий шлях спасіння, тобто досягти нірвани за цим вченням може не тільки монах, але й мирянин; крім того послідовник махаяни повинен передусім дбати не про своє спасіння, а про спасіння інших; Будда в цьому вчення вже не людина, а бог, причому замість одного Будди з'являється декілька будд (Гаутама – лише один із будд – будда Шак'ямуні, будда Амітаба (володар раю), Адибудда (творець світу), будда Майтрейя (будда майбутнього); великою пошаною користуються й бодхісатви – особи, які заслужили перрехід до нірвани, але вирішили залишитись на Землі заради спасіння інших людей; з'являються судження про рай та пекло, які відсутні в ранньому буддизмі.

в) ваджраяна («діамантова колісниця») – як напрямок виник у V ст. у махаянистському буддизмі; в Центральній Азії та Тибеті отримала іншу назву – *ламаїзм*; має ще інші синоніми: мантраяна, тантраяна, сахаджаяна; існує ідея про можливість стану будди в теперішньому житті людини, тобто ваджраяна постає як ізотеричне (таємне) вчення; тому, крім методів, що належать шляху бодхісатви, у ваджраяні широко практикують вправи йогів, візуалізація образів божеств, які символізують вищі стани свідомості, повторення специфічних молитов – мантр,

психотехнічні способи і методи споглядання; особливого значення надається вшанування гуру – духовного наставника;

г) нітирен-буддизм – головна течія японського буддизму, названа за ім'ям одного з найвідоміших релігійних і громадських діячів японського середньовіччя Нітирена (1222-1282), який проголосив себе послідовником «Лотосової сутри» – найбільш популярного та шанованого буддійського тексту; він назвав сутру єдино істинним ученням, наголосивши на проповіді ідеї загального спасіння; при цьому об'єктом спасіння проголошувалася не тільки особистість, а й суспільство в цілому; тобто, тільки прихильність до істинної віри є найважливішою передумовою позбавлення суспільства від усіх бід;

г) дзен-буддизм – вчення виникло в Китаї на поч. VI ст. на основі багатьох буддійських напрямків, зараз це одна із найвпливовіших шкіл у Японії; вчення визнає реальність світу, але сприймає його як несправжній, ілюзійний, ніщо; тільки за допомогою медитації можна досягнути свою першу природу, яка є не що інше, як сутність Будди; із божеством можна з'єднатись в земному житті, виявивши його у власній душі, у власній природі, не залишаючи чуттєвий світ (сансару) задля досягнення нирвани.

На противагу буддизму еволюція релігійного віровчення в християнстві мала інші джерела та характер, перш усього – об'явлені та чітко монотеїстичні, і є другою за часом виникнення релігією (середина I ст. н.е.). Згідно з чотирма Євангеліями і книгою «Діяння апостолів», батьківщиною християнства була Палестина, хоча вперше християнами почали називати послідовників учення Ісуса Христа в Антіохії (Дії: 11, 26). Однак є багато свідчень, що християнство виникло і серед євреїв, які мешкали в діаспорі – в Малій Азії та в Єгипті. Автор Апокаліпсису звертається до відомих йому сімох християнських спільнот – церков, всі вони розташовані в Малій Азії.

Історія поширення християнства і розвитку Християнської Церкви до великого церковного розколу 1054 року можна умовно поділити на два періоди:

1) 30 р.-313 р. – заснування, поширення та внутрішній розвиток Церкви в боротьбі з іудейським і грецьким світом; днем заснування Християнської Церкви

вважається день Зшестя Святого Духа на апостолів, що надав їм можливість говорити різними мовами; впродовж майже трьохсот років після цього Церква та її вірні зазнавали переслідувань з боку Римської імперії (перше велике гоніння було за імператора Нерона в 64-68 рр., потім у періоди правління імператорів Траяна (98-117 рр.), Марка Аврелія (161-180 рр.), Максиміана Фракіянина (235-238 рр.), Деція (249-251 рр.), Валеріана (253-259 рр.), Діоклетіана (284-305 рр.). Причинами переслідувань були чинники, серед яких найвагомішими були:

- суспільні – християни відмовлялися вшановувати зображення імператорів, впроваджували в життя свої власні норми і моралі, несумісні з прийнятими на той час;

- релігійно-державні – в Римській імперії були дозволені лише *національні релігії*, якою не було християнство;

- політичні – в одній із доповідей Сенату говорилося про запровадження християнами нових божеств, схилення людей до прийняття нових законів, звідки виникали заколоти та таємні союзи, а саме християнство не було національною релігією, адже до неї належали представники багатьох націй, культурою та традицій.

2) IV ст.-1054р. – в період правління імператора Константина Великого християнство стає в імперії рівноправною релігією на рівні із іншими (з часу Міланського едикту 313 р.) й опікуваною і привілейованою, а за його синів та наступних імператорів – навіть пануючою; Церква оцінила внесок Константина, назвавши його Святим Рівноапостольним; дана епоха є епохою переходу від християнства апостолів і мучеників до християнства патріархів і імператорів; це класичний період розвитку, формування основних догм, які становлять вселенське або давньокафоличне сповідання віри.

У справі збереження істинного віровчення Римська церква користувалась незаперечним авторитетом. Початок суперечностей на Сході, а потім і у відносинах між Сходом і Заходом був покладений заснуванням Константинопольської архієпископії, а потім і піднесення її як столичної. До II Вселенського Константинопольського Собору 381 року першою кафедрою на Сході вважалась Олександрійська. Після згаданого Собору розпочалася боротьба між

Константинополем та Олександрією, яка закінчилась остаточною перемогою Константинопольського архієпископа над Олександрійським папою на IV Вселенському Халкідонському Соборі. Ще раніше, на III Вселенському Ефеському Соборі, втратила свої переваги Антіохійська кафедра: антіохійській теологічній школі в особі Несторія була оголошена анафема, Кіпрська та Грузинська церкви отримали автокефалію. З усуненням антіохійського несторіанства та олександрійського монофізитства зміцнилось грецьке православ'я як таке, що йде середнім шляхом. Звичайно, підвищується роль і Константинопольської кафедри. Після Халкідонського Собору Константинопольський архієпископ і канонічно, і фактично став першим на Сході. Така ситуація склалася не в останню чергу і завдяки Римським понтифікам.

В Римі все більш очевидно формувалося цілком визначене розуміння папства як особливих, встановлених Богом – Ісусом Христом прав Римського єпископа у всій Вселенській Церкві. Приблизно з IX ст.. у Римській Церкві починає формуватися догмат про безпомилковість і повчання папи в справах віри та моралі, якщо він говорить з кафедри. В свою чергу, Константинопольський патріарх Фотій сформулював у своїй «Епаногозі» вчення про царську та патріаршу владу. Фотій наголошував на тому, що «патріарх є живим і одухотвореним образом Христа, який всіма своїми вчинками та словами виражає істину».

Останнє зіткнення Візантії з Римом сталося в середині XI ст. і означало повний розрив між Римською та Константинопольською церквами, який пізніше було названо великим церковним розколом.

Причиною ж даного розколу є: „...різний підхід до розуміння авторитету і устроїв Церкви“.

В результаті великого церковного розколу утворились дві великі групи християнства, які вирізняються не лише ієрархічно, але й за догматичним вченням: католицизм і православ'я.

Третя світова релігія – іслам – зародилась у VII ст. в Західній Аравії, у місцевості Хіджаз. Витоки ісламу пов'язані з містами Мекка і Ясриб (Медина) і з ім'ям його засновника Муххамеда (570-632 рр.). Виникнення ісламу – закономірний результат поступального духовного прогресу всього людства. Це був період розпаду родового

устрою в арабів, економічного і політичного об'єднання їх племен, а головне – класової держави, коли виникла потреба в її ідеологічній основі. Такою основою стала єдинобожна, тобто монотеїстична, релігія.

До об'єднання у арабів побутували первісні анімістичні уявлення, численні міфи, були дуже розвинуті і фетишизм і магія. Стрижнем нової релігії стали вірування економічного і політичного найрозвиненішого племені курейш, яке поклонялося одному богу Аллаху (араб. «альїлах» – божество).

За особливостями віровчення ісламу поділених на ряд течій:

1) сунніти – найпоширеніша течія в ісламі; майже 80% мусульман на земній кулі дотримуються цього напрямку; формально сунітом вважається той, хто визнає закони перших чотирьох халіфів і вірогідність канонічних збірок хасидів, дотримується ритуальних, побутових і соціальних правил згідно з одним із чотирьох мазхабів; вони не визнають посередників між Аллахом і людьми після смерті Муххамеда, заперечують ідею про особливу природу халіфа Алі та право його нащадків на імамат; за своїм змістом – ортодоксальна течія в ісламі; сунніти вшановують Сунну як друге після Корану джерело відомостей про те, які вчинки та рішення відповідають Аллахові; для них – хадиси є основою всієї релігійної та громадської діяльності мусульманина;

2) шіїти – друга за кількістю послідовників після сунітів течія в ісламі; його послідовники визнають Алі та його нащадків єдиними законними спадкоємцями пророка Муххамеда; якщо для сунітів імам – духовний і світський верховник, обраний чи призначений людьми, то шіїтський імам є таким за своєю сутністю завдяки таємній еманції божої блага дати, яка переходить від одного імама до іншого; шіїти поряд із пророками вшановують 12 імамів, перший з яких Алі, а решта одинадцять – його нащадки по чоловічій лінії; важливим елементом догматики шіїтів є віра в Махді (сесію), прихованого імама, який поверне право роду Алі та відновить на Землі справедливість;

3) хариджити – найдавніша в ісламі релігійно-політична течія, що виникла під час боротьби за владу в халіфаті між послідовниками Алі та Муаві; зневірившись в Алі, група колишніх його послідовників почала боротьбу проти нього та Муаві,

утворивши в такий спосіб даний рух; головне для них – наслідування Корану і Сунну, справедливе обходження з людьми та здатність збройно виступити проти негідного правителя; на їхню думку, кожна громада може вибирати та усувати імама-халіфа; влада належить громаді правовірних, а імам-халіф – їхній уповноважений виконавець; у питаннях релігії боролись за чистоту ісламу і вирізнялись суворим дотриманням релігійних приписів.

Отже, за розвитком релігійних віровчень в трьох світових релігіях є очевидними особливості видозміну їх віри, зміст якої виступає ідентифікатором релігії, а саме віра і еволюція її розвитку дозволяє об'єктивніше усвідомити поступ чи сповільнення духовного розвитку людини в особистому плані, що відобразилось на відкиданні або сприйнятті Божественного Начала в собі та в світі, тобто прагнення побачити Бога у власному серці, і в душі кожної людини.

Список літератури:

1. Адріанов В. М., Бублик С. А., Ібрагімов М. М., Чміль Б. Ф. Релігієзнавство: Навч. посіб. – К.: СП «Хрінком Інтер», 1998. – 495 с.
2. Академічне релігієзнавство: Підручник / За ред. А.М. Колодного. – К., 2000. – 431 с.
3. Бронк А. Науки про релігію // Релігія в сучасному світі: матеріали до курсу релігієзнавства. За ред. Г. Зімоня / З пол. Перекл. Г. Теодорович. – Львів: Свічадо. – 2007. – С. 17-40.
4. Красников А. Н. Методология классической феноменологии религии // Вестник МГУ. – Сер.7. Философия. – №1. – 2004. – С.74-97.
- 5.
6. Кияк Д. Ватикан і українська теологічна освіта // Україна і Ватикан. Серія збірників наукових праць. – Вип. II: Україна і Ватикан у розвитку вищої освіти і духовності: матеріали Міжн. науково-практичної конференції „Україна і Ватикан у розвитку вищої освіти і духовності“ (Одеса, 30 жовтня 2008 р.). – Одеса, 2008. – С. 56-59.
7. Красников А. Н. Методология классической феноменологии религии // Вестник МГУ. – Сер.7. Философия. – №1. – 2004. – С.74-97.
8. Мень А. История религии: в поисках Пути, Истины и Жизни. Москва: Мирос, 1994. – 184 с.
9. Павлов С., Мезенцев К., Любіцева О. Географія релігій. – К., 1998. – 504 с.
10. Релігія // Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: УРЕ, 1973. – С. 438-439.
11. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
12. Яроцький П.Л. Релігієзнавство: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2004. – 308 с.
13. Kern W., Pottmeyer H. J., Seckler M. Handbuch der Fundamentaltheologie. – Tübingen – Basel, 2000. – Band 1. – Traktat Religion. — 177 S.
14. Zabagło P. J. Problematyka procesu wiary w opisie cudownego uzdrowienia niewidimego pod Jerychonem (Łk. 18, 35-43) // Język. Religia. Tożsamość. – Głogów, 2007. – T. 1. – S. 251-264.